

Základní škola a Mateřská škola Holoubkov, okres Rokycany, příspěvková organizace

Metakognice na ZŠ a MŠ Holoubkov

S metodou rozvoje metakognice jsme se setkali na konferenci Erasmus+ "Talnet-Education", která se konala v listopadu 2015 v Praze, a to prostřednictvím seminářů Dr. Marcela Veenmana. Po nastudování dostupných materiálů jsme začali metodu cíleně aplikovat na žáky 3. ročníku.

Vysvětlení metakognice žákům a důvody zavedení metody proběhlo v hodinách českého jazyka, metodu jsme však aplikovali ve všech předmětech. V každé dílčí činnosti jsme důsledně uplatňovali jednotlivé postupy. Žáci měli na tabuli vystavený přehled, na co se v určité hodině zaměříme. Postupovali jsme v krocích – teprve po zvládnutí jednoho kroku jsme se přesouvali k dalšímu.

1. Nejprve jsme vždy cíleně prozkoumali zadání – žáci se zaměřili na to, aby všemu v zadání rozuměli, popřípadě se doptali. Učili se být pozorní, nic nepřehlédnout. Po nácviku, kdy jsme se učili pozorně číst a aktivně naslouchat, začali žáci častěji dostávat zadání, kde informace byly zavádějící, nebo část informace chyběla či si museli něco k zadání zjistit, dohledat, domyslet. V počátcích jsme pracovali vždy všichni společně. Vraceli jsme se v textu, učitelka se doptávala žáků, jak si jednotlivé informace pamatují, co se jim zdá důležité, co už znají, co je nové apod.
2. Při práci se žáci učili přemýšlet nahlas – co o tématu ví, co a kde se dá zjistit, vybírali z již nabytých informací vše, co se jim hodí, propojovali známé s novým a hledali souvislosti. Hodně o tématech diskutovali – ve skupinách, dvojicích, s učitelem apod. V hodinách se velmi často pracovalo ve skupinách či v týmech.
3. Při práci jsme uplatňovali také samostatnost při výběru úrovně zadaných úkolů – většinou se jednalo o pět úrovní, mezi kterými žáci volili. Vzhledem k rozvrstvení učiva na úrovně si každý mohl zažít úspěch.
4. Žáci se učili během práce vrátit nazpátek k zadání a kontrolovat vše, co již udělali – a opět přemýšleli nahlas.
5. Po skončení práce vždy probíhalo sebehodnocení. Každý veřejně mluvil o svém postupu, svěřil se s chybou, kterou udělal, nebo naopak s inovativním postupem,

Základní škola a Mateřská škola Holoubkov, okres Rokycany, příspěvková organizace

který práci zrychlil a zefektivnil. Navzájem se žáci vedli a pomáhali si. Většinou nebylo potřeba, aby vyučující hodnotil žáky, protože ti byli objektivní. Součástí hodnocení bylo i povídání u tabule s přehledem získaných dovedností.

Ze začátku se výuka velmi zpomalila, protože nácvik dovedností byl velmi zdoluhavý a udržet pozornost žáků bylo náročné. Postupně děti začaly hledat nové pohledy na látku a více se začaly zapojovat do diskuze o tématu. Z naprosto jednoduchých informací si dokázaly sestavit ucelený obrázek – každý dokázal přidat k tématu to, co ví a zná. Na žácích se projevila větší chuť vystoupit se svým názorem a třeba i říct „hloupost“, která nakonec mohla vést k vyřešení úlohy, nebo naopak vedla k delší diskuzi. Přestávali se stydět mluvit před druhými.

Myšlení nahlas se velice osvědčilo při týmové práci. Žáci se navzájem ujišťovali o postupech a ti, kterým by látku musel znovu vysvětlovat učitel, se bezděčně učili od svých spolužáků. Děti se také dozvěděly více o svých spolužácích a naučili se naslouchat druhému, vybírat si nejjednodušší postupy, vyslechnout si hodnocení druhých, poučit se z chyb a třeba příště zvolit postup někoho jiného. Výrazně se zlepšil jejich mluvní projev. Bylo znát, že sebehodnocení vede k lepšímu poznání se. Přece jen – ke zhodnocení vlastní práce nahlas přede všemi je potřeba mít zdravé sebevědomí.

Z pohledu učitele

Největší obavu jsem měla z toho, že nestihneme probrat učivo, které jsme měli podle ŠVP ve třetím ročníku zvládnout, protože zrovna třetí třída je velice náročná na množství nové látky. První měsíc jsme se daleko více věnovali metodě než látce. Zpočátku také bylo náročné udržet důslednost v uplatňování metody – zdálo se, že se věnujeme zbytečností a hledáme v textu nesmyslné souvislosti. Ze začátku se také stávalo, že se k tématu nikdo nechtěl přidat, nikdo ze žáků neměl co dodat.

Bylo pro mě také náročné sestavit přípravu na hodinu tak, aby žáci mohli pracovat samostatně a naplno využívat metakognice – nechvátat, mít dostatek času na jednotlivé kroky – odhadnout časovou dotaci. Stále je třeba hledat zajímavé úlohy, texty apod. Také je nutné se žáky sestavovat vhodné algoritmy postupu, popřípadě je stále upravovat. „Volný“ čas, který učitel získá ve výuce, kdy žáci pracují samostatně, je zcela jistě vykoupěn delším časem věnovaným přípravám na vyučování.

Základní škola a Mateřská škola Holoubkov, okres Rokycany, příspěvková organizace

Jako učitelka jsem také bojovala s tím, abych hodnotila metakognici a ne správnost řešení. Občas jsem měla problém hned nezasáhnout, když myšlenky žáka posouvaly špatným směrem.

Výsledky se však vždy dostaví. Třída umí spolupracovat, děti jsou zvědavé, chápou a hledají souvislosti v informacích, snaží se o hledání více řešení. Umí diskutovat i naslouchat. Úspěšní jsou i v soutěžích. Největší úspěch jsme zaznamenali v soutěži Matematický klokan. 1. místo v ČR a 1., 2. a 3. za Plzeňský kraj, 2. místo v soutěži Bobřík informatiky. Vzhledem k věku žáků se nás bohužel jiné soutěže netýkaly.

Během konferencí jsem se velmi často setkala s názorem učitelů, že metodu rozvoje metakognic dávno uplatňují, že se jedná o to, aby žáky upozornili, že si mají pozorně přečíst text, rozmyslet si řešení a úlohu vyřešit. Metoda rozvoje metakognic je však daleko složitější a nestačí žákům říct: „Pozorně si to přečtete!“ Možná toto nedorozumění vede ke skutečnosti, že se metakognice na základních školách v ČR cíleně nerozvíjí. Domnívám se, že aplikovat metodu je třeba již od první třídy a je nutné vést žáky k tomu, aby si uvědomovali, co nacvičují a proč.

Mgr. Jana Šopejstalová, DiS.
Učitelka na ZŠ a MŠ Holoubkov